

POR I PSICOSIS, EL CÒLERA EN LA POBLACIÓ. EL CAS DE PALAFRUGELL.

Després de 127 anys és obvi que hem perdut l'accés a la gent que va viure aquesta epidèmia. Per tant, les fonts que tenim per estudiar com reacciona la població davant els embats de l'epidèmia no poden ser trets de l'entrevista directa i, cal fer parlar la documentació que ens ha arribat i els estudis que s'han realitzat. El llibre de Juan José Fernández Sanz⁵⁴ explica de manera clara què podia representar per la gent l'arribada del còlera a la seva població. Fa diverses descripcions en què, segurament, agafa els exemples més dramàtics per il·lustrar què passava quan el còlera entrava en una població. Així parla de població que abandona el seu poble, de gent rica marxant a altres poblacions on no hi ha epidèmia i de gent més pobre marxant als boscos propers, vinyes o barraques. També parla d'abandó per part d'autoritats locals o fins i tot de metges deixant la població a la seva sort. De pobles que pensaven que el poble veí havia enverinat les aigües potables. També explica casos de morts que no eren enterrats perquè no hi havia ningú que volgués assumir aquesta tasca. I tants altres casos. Es varen donar casos així a les nostres contrades? Segur que alguns sí. N'explicaré algun que he pogut trobar enmig de la documentació que he estudiat.

Sabem que el poble de l'Escala es va organitzar raonablement bé i que la intervenció de les autoritats va ser decisiva perquè l'epidèmia no fes més estralls dels que va fer. Quan comenti les xifres de l'epidèmia en el darrer apartat ja explicaré la incidència d'aquesta intervenció. Malgrat tot, algun cas de psicosis i por es va donar, sobretot en els primers moments de l'epidèmia. De fet el mateix doctor Pi en la seva ressenya parla de la por com una de les causes de la propagació de l'epidèmia⁵⁴. En la descripció de casos de còlera explica que “Los fenómenos precursoros eran muchas veces tan insignificantes, que los transtornos aparecieron bruscos, inesperados, terribles; de suerte que, sin ofrecer una gravedad extraordinaria, merced al grado de fuerzas en que se hallaban á los atacados, fueron los que más contribuyeron á difundir el pánico en la población (...)”⁵⁵. El mateix doctor Pi explica que en el moment de màxim increment de l'epidèmia “(...) creí de buena fe que los tales ataques eran más bien hijos del pánico que reinaba en la población que de una verdadera intoxicación virulenta; y lo creí, por ser las mujeres las que dieron

*un contingente considerablemente mayor á la epidemia, por la causa determinante de origen moral que casi siempre reconocían, y por tener dichos ataques alguna semejanza con ciertos accesos de histerismo”*⁵⁶. També és ben conegut, sobretot perquè va sortir posteriorment publicat en premsa, el cas de l'enterrament del primer mort. Se sap que ningú el volia enterrar fins que, finalment, va ser Lluís Albert Parareda qui va assumir aquesta trista tasca. Així ho explicaven, com ja he dit abans, el 20 d'agost de 1885 al conegut diari figuerenc *El Ampurdanés* i ho explicava també Ramon Sentena Romañach en l'escrit d'homenatge que feu glossant la figura de l'Albert, en el moment de la seva mort, en el número 79 de *La Tomasa*, setmanari català, el 28 de febrer de 1890. Cal entendre aquest episodi. Estem parlant del primer cas que es produeix a l'Escala. Es tracta d'un poble que, malgrat l'esforç de les autoritats per preparar-se per l'arribada de l'epidèmia, quan aquesta finalment arriba sorprèn a la població que reacciona amb por. Posteriorment sabem que la població de l'Escala es va organitzar i va poder afrontar l'epidèmia d'exemplar manera.

A Torroella de Montgrí sabem, perquè el doctor Valentí ho va deixar escrit, que la meitat de la població abandonà la vila quan va quedar clar que el còlera era el mal que l'atacava. Així ho explica el doctor Valentí en la seva monografia: “En ese día empezó la huida de sus habitantes y en poco tiempo más de dos mil personas abandonaron sus casas, y quedamos otras dos mil guardando la villa, asistiendo a los enfermos y enterrando a los muertos.(...)”⁵⁷ També explica que 3 dels quatre metges que hi havia a Torroella abandonaren la població. Així ho descriu: “La experiencia me ha enseñado que escasean los médicos cuando la enfermedad arrecia; y así sucedió en esta villa, pues que al empezar la epidemia el 7 de Julio del pasado año éramos cuatro médicos, y que al llegar en su apogeo quedé solo cuando más falta hacia la asistencia facultativa(...)”⁵⁸.

Aquests exemples serveixen per mostrar el paper que jugava la psicosis i la por en aquestes circumstàncies. Per acabar de mostrar el paper que tenien en una població aquests agents explicaré el cas de Palafrugell que, per la qualitat i l'excepcionalitat de les fonts escrites que he trobat permeten fer una aproximació a com devia viure la població el temor de l'arribada d'una epidèmia com la que assetjava l'estiu del 1885 tots els pobles de la província.

D'entrada explicaré que Palafrugell no va patir el còlera. Va ser una població que, almenys en el seu terme municipal, no va patir els embats de l'epidèmia. No s'ha documentat que es donessin casos de còlera entre la població de Palafrugell. Ara bé, això no significa que el temor a l'arribada del còlera no jugués un paper entre les autoritats de Palafrugell i la seva població. En aquest sentit les autoritats municipals de Palafrugell van actuar de manera similar a com actuaven les autoritats municipals d'altres poblacions gironines davant l'amenaça de l'arribada de l'epidèmia. Així, a mesura que els BOP i les circulars procedents del Govern Civil anaven arribant, l'Ajuntament anava redactant bans i edictes per traslladar a la població les ordres sanitàries que arribaven del Govern Civil. Però no és fins que arriben les notícies que el còlera havia començat a fer estralls en la veïna població de Torroella de Montgrí que l'activitat normativa municipal no s'incrementa. Així, el dia 26 de juliol, l'alcalde de Palafrugell, Josep Sagrera Marqués, signa un ban municipal en què en el primer punt es declaren brutes les mercaderies que poguessin venir de Torroella de Montgrí i de qualsevol altre punt que estigués o es sospités que estigués atacat pel còlera. Per tant, com a tants altres pobles, la primera mesura que es pren és en la direcció de l'acordonament: les autoritats locals pretenen tancar la població per tal que el còlera no arribi a la població. Aquesta és una mesura clàssica, probablement la més popular de les mesures que una població pot prendre, malgrat que, entre la comunitat científica, és una mesura fortament contestada perquè és considera poc efectiva, ja què es considera que els mitjans que té una població com Palafrugell o qualsevol altra de la província no permeten implementar una política d'acordonament realment eficient. En altres paraules, és una mesura presa més per tranquil·litzar la població i evitar les pors més atàviques, que no pas per la seva eficàcia. També es prohibeix que s'acullin persones que arribin de poblacions afectades per l'epidèmia. S'insta, també, als establiments públics que desinfectin diàriament les latrines. També es demana als metges de la població que informin de qualsevol cas que sigui sospitós de còlera “(...) para proceder enseguida a su aislamiento y desinfección (...)”⁵⁹ Altre cop l'aïllament, l'acordonament com a màxima preocupació. En aquest mateix ban, però, es pren una original mesura de qüestionable eficàcia que dóna als historiadors interessats per aquest tema una font important per